

KONGEVEJEN GENNEM STARUP SOGN

Af Ib Nordby, Gravens

Vore dages forvante holdning til veje og deres overflade sættes i denne artikel i relief Engang var det kun kongen, der måtte køre på vejen, og sådan var det også i Starup i 1500-tallet.

-Hvad er en "Kongevej"? Betegnelsen "Kongevej" anvendtes i to betydninger: -Dels om de veje som kongerne Frederik II og Christian IV anlagde på de strækninger, hvor de ofte rejste, og som kun måtte benyttes af kongen og de personer, der havde fået hans særlige tilladelse. —Dels om de store hovedveje, chausseerne, som anlagdes ved vejreformen, der begyndte i sidste halvdel af 1700-tallet, og som i mere eller mindre ændret skikkelse i dag udgør en vigtig bestanddel af det nuværende vejnet.

Frederik den II's vej

Den her omtalte vej, vejen til og fra det gamle Nygaard — det Nygaard, som efter al sandsynlighed har været beliggende nord for det nuværende Terpsminde, hører til i den første kategori af kongeveje, og er den eneste af den art, som blev anlagt udenfor Sjælland, nemlig fra Haderslev over Kolding til Jelling og derfra til Skanderborg. Frederik II lod dette vejarbejde begynde i 1585, idet han da lod bygge en bro over Vejle Å ved "Harritzkier", det vil sige Haraldskær. Han ønskede at skyde genvej mellem Haderslev og Skanderborg. I 1587 udgik der et såkaldt "Åbent brev" med forbud mod færdsel på det nye vejstykke mellem Jelling og Nygaard. Fra andre brevkilder ved vi, at også stykket mellem Kolding og Haderslev var færdig på dette tidspunkt, hvor for vi kan fastslå, at vej en som sådan, må have været færdig sidst i 1500-tallet. Vejene finansieredes af lensindkomsterne, hvorved udgifterne og arbejdet ved anlæggelsen aldrig kom til at påhvile "herreds- og sognemænd", det vil sige selvejere og fæstere. De måtte til gengæld betale for de veje de brugte, og som benævntes Al(far)veje.

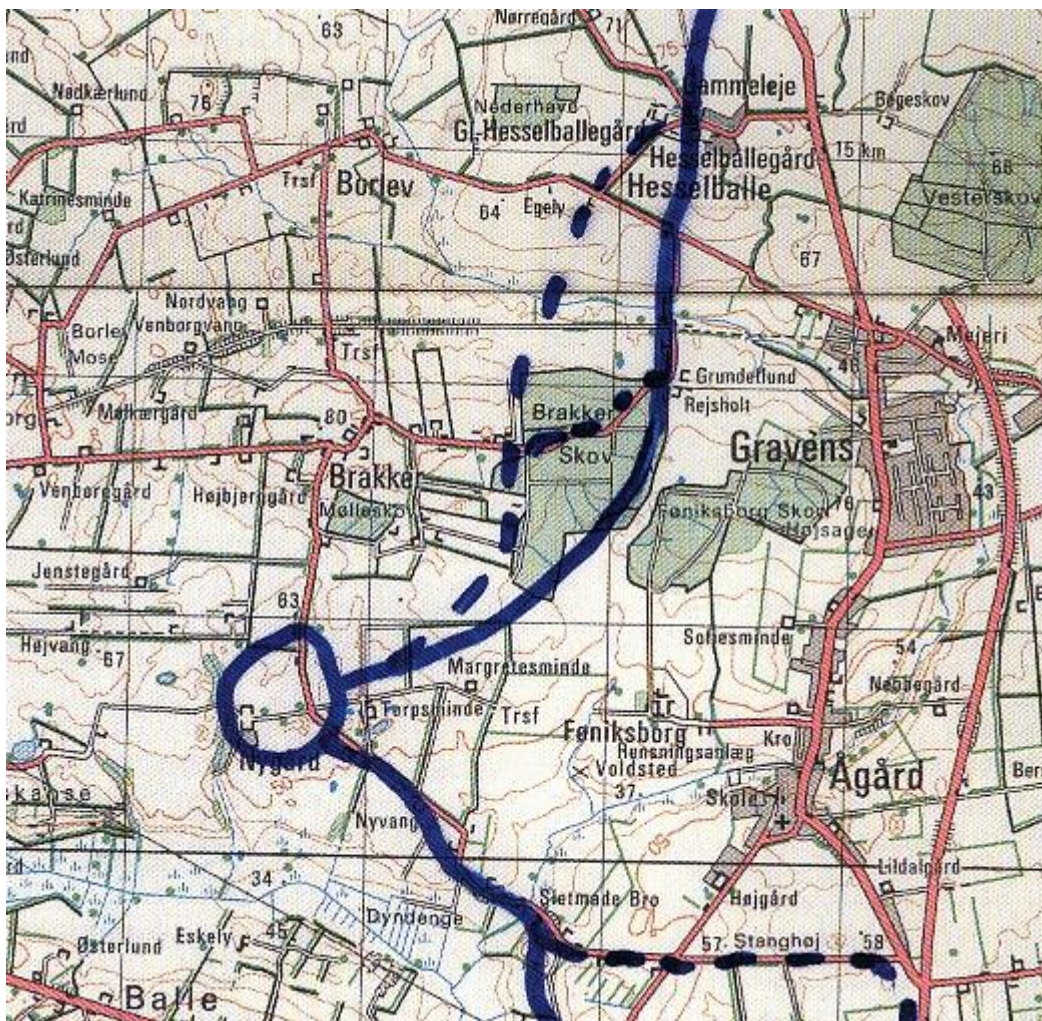
Vejenes tilstand

Om kongevejenes beskaffenhed ved vi fra en tysk rejsende, som kørte på en af de sjællandske kongeveje, at den var — von grossen Steinen besezt und gepflastert (anlagt og belagt med store

sten) - så kongevejene har nok også haft stenlagte stykker. Men materialet har almindeligvis været grus eller sand. Det sidste bekræftes af et brev fra Christian IV til lensmændene i Nordsjælland, hvori han befaler dem, - At lade den nye vej med sand at påføre, hvor den samme vej er forkørt, så den kan blive jævn og slet (flad). Kongevej ene var som sagt udelukkende til kongens brug, men hvordan hindrede man andre i at benytte dem? Det gjorde man med et system af bomme og porte. Man måtte altså have nøgler til låsene på disse bomme og porte — og gennem streng kontrol med fremstillingen af disse nøgler, søgte kongen at gøre afspærringen effektiv.

Byg bro ved Harritzkie

Efter disse betragtninger over kongevej i almindelighed, der i alt væsentligt begrunder sig på Wittendorff, skal Kongevejen igennem Starup Sogn omtales. Den 8. oktober 1585, fik lensmanden på Koldinghus, Caspar Markdanner, et kongeligt brev med følgende indhold, - Da kongen har aftalt med Albert Friis på Riberhus at måtte lægge en bro ved hans gård Harriezkie over den å, der løber over for hans gård, for at kunne skyde genvej mellem Koldinghus og Skanderborg, befales Markdanner med det første at lade broen bygge på det sted Albert Friis anviser, og forsyne den med en vindebro, der kan hejse op og ned, sætte lås derfor, og skaffe to nøgler til låsen, hvoraf han selv skal opbevare den ene. Albert Friis fik den anden. Broen skal tilslåes (låses), så, -Ingen komme der over uden Kongen og dem, som han tillader det! Hermed begyndte man på arbejdet på Kongevejen fra Kolding over Nygaard til Jelling.

Kortudsnit der viser Kongevejens linieføring gennem Starup Sogn. Den blå linie er den vejføring forskerne er enige om. Den stiplede viser uenigheden om vejføringen. Inde i cirklen har Nygaard ligget. (Bragt med tilladelse fra Kort- og Matrikelstyrelsen).

Hvor løber Kongevejen?

Det kan slås fast, at vejen passerer Vejle Å ved Haraldskær. Det nøjagtige sted mener Heltoft har ligget ved Haraldskær Fabrik. Herfra gik vejen op over Høllund mod Ammitsbøl, og passerer over Ammitsbøl Mark, hvor kilderne omtaler opstilling af tre 'slagbomme', og at forløbet er fortsat øst for og parallelt med den nuværende landevej i en afstand af 4-500 m til Ammitsbøl Skov, hvor den er drejet af mod vest og har krydset landevejen. Lensregnskabet taler om en 'slagbom på Hesselballe Marck ved Hesselballe Bye'. Der kan meget vel have været en bom omkring det sted, hvor Kongevejen har passeret den nuværende landevej. Lindholm betegner nogle markstykker, som ligger nord for Hesselballe som 'Kongsleds Agre', og 'Kongevejs Agre', hvilket kunne antyde, at vejens forløb er gået over disse marker til Hesselballe. Hermed er sporene forbi, og der hersker

uenighed om, hvordan forløbet har været fra Hesselballe til Nygaard. Heltoft holder således på en vejføring fra Hesselballe langs vest-kanten af Brakker Skov, citat, -Ad den brede inddigede vej langs skoven (diget er der endnu). Dette imødegår Thygesen, idet han holder på, at den vej er af nyere dato, og han lader vejen gå over Risholt bro (i dag Rejsholt) og derfra gennem skoven til Nygaard. At lade vejen gå over Risholt bro lyder sandsynligt, men derefter lade den sno sig op gennem skoven ad den nuværende vej er næppe trolig. Man kunne i stedet forestille sig vejen ført fra Risholt bro langs østkanten af Brakker Skov, dreje mod vest langs skovens sydkant, og derpå følge det ret så store dige til stedet, hvor Nygaard har ligget. Men ingen sikre spor findes på strækningen fra Hesselballe, og i øvrigt, hvordan så Brakker skov ud for 4-500 år siden? Fra Nygaard til Kolding synes den nuværende vej fulgt til Sletmade bro. Herfra mener Johansen, at vejen har snoet sig gennem hulveje syd om Sorgenfri til Dons Mølle. Johansen, der også detaljeret har undersøgt vejforløbet mellem Haderslev og Kolding, bruger som begrundelse. Som Kongevejen mellem Kolding og Haderslev har været en vej mellem volde og levende hegn, således har denne vej også nok været. Vest for Sletmade bro er der rester af store volde endnu (i 1942). At den nuværende vej fra Sletmade Bro over Stanghøj er af nyere dato skal ikke forfægtes, men Kongevejens tendens til direkte linieføring kunne ellers tale for en "Stanghøj-løsning". På et gammelt kort over Lejren ved Almind fra 1674 ses da også en ganske lige vejstrækning fra Dons Mølle til Sletmade Bro og videre til "Niegaard" — Nygaard. Som konklusion kan siges, at Kongevejen gennem Starup ikke har sat sig spor, der klart kan begrunde, hvor dens nøjagtige forløb har været. Et vejforløb er et stykke fascinerende historie, men hvor man desværre let får fantasien til at løbe. Det gælder nu engang om at søge fastslået, hvor folk i sin tid passerede og ikke, hvor vi i dag mener, at de burde være passeret. Vejforløb er vanskelige at fastlægge.

Kongevejs Agre nord for Hesselballe. Altings for
gængelighed illustreres her altfor tydeligt. Engang
drog Kongerne denne vej forbi på vej fra Skanderborg
til Haderslev. I dag er der kun en grøn mark.
Det er svært at fremmane Kong Christian IV med følge
på vej sydover.
(Foto: N.M. Schaiffel-Nielsen).

Kilder:

P. Eliassen, -Historiske strejftog i Kolding og Omegn. Kolding 1923.

A. Wittendorff, -Alvej og Kongevej, studier i samfærdselsforhold og vejenes topografi i det 16. og 17. århundrede.

P. Eliassen, -Historiske strejftog i Kolding og Omegn. Kolding 1923.

A. Wittendorff, -Alvej og Kongevej, studier i samfærdselsforhold og vejenes topografi i det 16. og 17. århundrede. København 1973.

Vejle Amts årbøger:

1907: P Lindholm, -Fra Starup Sogn.

1922: J. Heltoft, -Af Jelling Sogns historie, Kongevej og Høvdungeborg.

1938: A. Thygesen, -De gamle Herregaarde i Starup Sogn.

1942: A. Johansen, -Kongevejen Kolding —Nygaard.

Senere tilføjelse af arkivet:
I en sag om drab ved Jerlev herredsting 1671 nævnes **Adelsvejen** gennem Nygård skov. I tingbogen er noteret:
Synsmændene: De har været i Nygård skov og der synet en død person ved navn Christen Mikkelsen af Jerlev, som, lå tæt ved **adelvejen** norden leddet i skoven. Og da har de ham grandgiveligen overset og beset, eftersom de dertil lovligt var udnævnt og anbefalet. Da så de, at han var slagen oven i sit hoved, så blodet løb ham ud af det højre øre, men ingen mere slag eller dødelige sår de kunne se, syne eller finde ... eller nogen videre skade enten på krop eller klæder uden det samme, som før er meldt.
Vidner havde set hvad der var hændt:

For dom stod Søren Jørgensen og Mikkel Nielsen, tjenende i Vork, som vandt, at nu forgangen 14. juni ugefær to stunder før aften da kom de med en vogn kørende igennem Nygård skov, og da så de, at Morten Andersen, som var rytter for Jørgen Nielsen i Ris, kom ridende med en anden vej noget fra dem til Christen Mikkelsen, som tjente Hans Nielsen i Jerlev, og da hørte de og så de, at dem kom nogen tvistige ord imellem, men hvad det var, vidste de ikke. Og da samme tid sprang Morten Andersen af sin hest og tog en stav af gærden og dermed slog Christen Mikkelsen over hovedet, så han faldt til jorden, og så straks skjulte Morten Andersen i skoven, så de ej kunne fornemme, hvor han henkom.

Gerningsmanden, Morten Andersen blev eftersøgt, men ikke fundet.